

ספר

ארבעת המינים

הכשירם והידורם

מהותו, צורתו, שיעורו, הכשירו והידורו של

האתרוג, הלולב, חהדס והערבה.

מלוקט ומעובד מתוך ספרי הפוסקים
על פי הכרעת המשנה ברורה הלכות לולב.

יצא לאור ע"י

אליהו וייספיש

בתי הורישטיין קומה ב'

ירושלים

צילום אוססט י. מונזון

ירושלים תשכ"ח

תרצ"ב ו' תמוז
 לירושלם
 קודם תבנית
 יום חמישי 17
 _____
 חתום

צבי מסח במוהרי"ל פראנק

דברים אחדים

לא הרי מצוה זו של ארבעה מינים כשאר מצוות שבתורה.
שאין לך מצוה שבתורה שמפזרים על הידורה סכומים
עצומים, כפי שנהוג בארבעה מינים אלה.
וכמה טרחות טורח ומשתדל כל שומר תורה ומצוה,
ובלבד שאתרוגו יהיה מהודר, לולבו מובחר, הדסיו משולשים
וערבותיו נהדרות.

וראה זה פלא. דוקא מצוה זו מעטים היודעים בטיבה
ובקיאם בהידורה ובהכשירה. ומעטים ביותר היודעים הלכות
לולב שבשולחן ערוך על כל פרטיהן ודקדוקיהן, ובכללם
גם אלה המדקדקים באתרוג מהודר בכל להט נפשם ומאודם.
והרי הנוהג שבעולם אינו כן. אין דרכו של אדם לקנות
בדמים יקרים דבר שאינו יודע מה טיבו.

ולא בדורנו בלבד הדברים אמורים. לפני כמה דורות
כבר כתב בעל "פרי מגדים" (שו"ע אורח חיים, סי' תרמח):
"להורות הלכה באתרוג הוא כמו שאמר ה'ים של שלמה"
בהלכות טריפות. שהמורים מרובים והיודעים מועטים.
ואם בימיו כך — בימינו על-אחת-כמה-זכמה.

כנראה, גרמו לכך ריבוי הדינים והסעיפים הענפים
המסתעפים מסביב להלכות לולב. בעל "משנה ברורה" הגיע

בהלכות לולב לשיא של כחמש מאות סעיפים קטנים בערך.
וכבר חיבר הגרש"ש טשרניק ספר "חיים וברכה" (ווארשה
תרס"ג). המוקדש כולו לארבעה מינים שבלולב — ודיניו,
שלוש מאות עשרים וששה...

וכל שההלכות מרובות — מי פנוי להכירן, ולמי מקום
לשבת ולהתעמק בהן?

ימי פרוס החג סוערים ביותר. אין לך יום שאין טרדתו
מרובה משל חבירו. יום הדין ויום הקדוש המכפר וסוכה
וסככה. אין הלב פנוי ללימודים הדורשים מנוחת הגוף
והנפש. ונוסף לכך, מה שהורגל בפי העם, שדיני אתרוג
שייכים ל"מרא דאתרא" בלבד ואין להמון בית ישראל חלק
בהם כלל.

לאור האמור אין מן הצורך להוסיף דברים על חשיבותו
של הספר "ארבעת המינים". שכל
עיקרו אינו בא אלא לשם דיון תמציתי בהלכות אלו;
לבררן, ללבנן ולקרבן ללבות בני ישראל הטרודים בערבי
החגים — בצורה קלה ביותר, כדי שאף מעיין שיטחי ימצא
בקלות כל דין על מכונו.

*

הספר כולו מושתת על יסוד הכרעתו של בעל "משנה
ברורה". פרט לכמה
הלכות, שבעל "משנה ברורה" לא דן עליהן בכלל, כגון:
הפרק "ארבעה מינים בשביעית", שהוספנו לרגל שנת השמיטה
וגם באלה לא אמר: קבלו דעתי, ולא הכריע לכאן או לכאן.
ונכתבו הדברים בשביל ירא שמים, שרוצה לצאת ידי כולם.
והואיל והספר בא לקצר ולא להאריך, לא צויינו בו
המקורות הראשונים בש"ס ובפוסקים, ולרוב סמכנו על
מקורות שב"משנה ברורה" בלבד. והרוצה לעמוד על מקור
ראשון — שם ימצאנו.

ובזכות מצוות ארבעה מינים נזכה לגאולה השלימה ולבנין

בית הבחירה, כמאמרם ז"ל (ויקרא רבה ל, טו) על הפסוק
 (ויקרא כג, מ): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר
 כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל" — "בזכות, ולקחתם
 לכם ביום הראשון" הרי אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם מן
 הראשון, זה עשיו הרשע... ובונה לכם ראשון, זה בית המקדש...
 ומביא לכם ראשון, זה מלך המשיח, דכתיב ביה (ישעיה מא,
 כז): "ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתך".
 ירושלים, אלול התשי"ס

תיקונים והוספות

עמוד ח ציון 1 : המלים "בירושלים החדשה" יש להשמיט ובמקום זה להגיה : "אבל במקום שספק אם נתקדש בקדושת ירושלים הוא מקיל שם מכח ספק ספיקא".

עמוד י שורה 4 : "נקבוהו עכברים לא יטלנו" כן צריך לומר, ולהשמיט את המלה "פסול" שכן לשון הרמ"א תרמט סעיף ה בשם הכל בו ומוזה ד"ק המג"א שם ס"ק יח דאינו אלא לכתחלה אבל בדיעבד כשר. וכן בציון מספר 12* יש להוסיף מטעם זה : "ואם הסיר כשר". שם שורה 10 : "נקטם ראשו פוסל בלולב וערבה ויש מחמירים גם בהדס" כן צריך לומר. כמבואר בשו"ע תרמ"ו סעיף י ומסיק הרמ"א : "וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר".

עמוד טז שורה 10 : "יש אומרים שהעיקר באתרוג אינם הסימנים אלא המסורת מדור דור על מקום גידולו שהוא מוחזק לבלתי מורכב ודין האתרוג כדין עוף טהור שנאכל לפי המסורת ולא לפי סימנים ולכן האתרוג שיש עליו מסורת אינו צריך לסימנים. ולא נאמרו הסימנים הללו אלא באתרוג שאין עליו מסורת. שאם אין בו הסימנים הללו אין סומכים על הזקת כשרותו כלל" כן צריך להגיה והשאר יש להשמיט — עיין שו"ת חת"ס או"ח סי' ר"ז.

שם, ציונים 16-17 : יש להדגיש שהבה"ל כתב כן על יסוד דברי הבכורי יעקב שכתב דרוב אתרוגים שבעולם אינם מורכבים, ולכן בזמנינו צ"ע בדבר.

עמוד יז שורה 9 : "ואפילו צריך להחזיקו על כתיפו" כלומר שהוא כשר אף בגידל כזה אבל לא יצא א"כ נטלו בידו. (הגאון ר' יעקב עמדין ב"מור וקציעה" או"ח סי' תרמח ובהגהותיו לש"ס סוכה לו, ב). עמוד יח : מראה שחור ולבן במקום אחד פוסל ברובו בשנים או בשלשה מקומות פוסל אפילו במיעוטו ועל חוטמו פוסל אפילו במשהו כמו בעלתה עליו חזוית (שו"ע תרמח סעיפים : יב, טז). עמוד כג ציון 69 : שיעור כאיסור, עיין בפמ"ג (או"ח סי' תרמט, א"א ס"ק

(י) שאין אנו בקיאים בשיעור כאיסר, אמנם ע"י בבכורי יעקב (שם ס"ק ז) שכתב דעכ"פ רוחב גרגרת של אוזו הוא פחות מכאיסר וצ"ן לש"ך יו"ד סי' לד ס"ק ד עיי"ש.

עמוד כז סעיף ח : "הידור מן המובחר בתיומת אחד ולא בשנים" והטעם משום שיש לחשוש לפי ב"י בשיטת הגאונים שאם כלתה השדרה בשני עלים שנים — אם נפרד תיומת אחד מחבירו עד למטה פסול ולדעת הרש"ל והב"ח יש לחוש לדבריהם לכתחלה, אכן אם שני התיומות מחוברים הם עדיין זה לזה על ידי אותו אדום שקורין "פאסט" זה הוא מצוה מן המובחר וכשר לכל השיטות אם אינם נפרדים זה מזה (חיים וברכה סי' סו). שם סעיף ט במוסגר : "שיעורו לפי כל הדעות" צריך לומר : "שיעורו לצאת ידי כל הדעות".

עמוד כח סעיף יא : "שלא גדלו בעציץ שאינו נקוב" דין זה כתבו הח"י אדם (כלל קנב, סעיף ג) בכל הד' מינים ולא רק בלולב. שם שורה 14 : "הלולב צריך שיצא ממנו טפח", צריך לומר : "שיצא משדרתו טפח".

עמוד 2 שורה 6 : צריך לומר : "שאפילו לא נחלקה התיומת כלל רק העלים שאצל התיומה העליונה נחלקו עד שנראו כשנים פסול" (שעה"צ תרמו אות לג בשם המג"א).

שם סעיף ג : "יבש התיומת", ומצוי הדבר שהחמה שורפת ראש העלה בתודה ממש ומראהו אדום אבל הוא עומד בקשיותו ואינו בכלל יבש" (חזו"א או"ח סי' קמה ס"ק יא).

שם ציון 37 : "שעה"צ וכו' בשם המג"א" — כן צריך לומר.

עמוד לא ציון 42 : "רמ"א וכו' בשם ה"כלבו" כצ"ל.

עמוד לד ציון 71 : "משנ"ב שם ס"ק מ בשם הלבוש ולא כהט"ו" — כצ"ל.

שם ציון 74 : "אבל המנהג להקל כהשו"ע, משנ"ב שם ס"ק מב" כצ"ל.

עמוד לה : "איזהו הדס הכשר כל שיוצאים ממנו שלשה עלים וכו' בכל קו וקו בעיגול אחד בשוה".

בספר "חדושים וביאורים" (להגר"ח גריינימן שליט"א, סוכה סי' ה)

כתב בענין זה בשם מרן החזו"א וצ"ל וזה לשונו : "בשיעור משולש

קבלתי ממרן (החזו"א) זלה"ה דכל שיש קו הנפגש בכל הג' שרשים שפיר דמי, אע"פ שבשורש אחד הוא נפגש מלמעלה ובאחד מלמטה. ובלשון הזה אמר לי: "לא שזהו השיעור אלא שזה ודאי שפיר דמי" עכ"ל.
עמוד לו ציון 14: "והכריע הרמ"א, דלכתחלה יש להחמיר ובדיעבד יש להקל. משנ"ב שם ס"ק ח" כצ"ל.

עמוד לח שורה 1: "יש מהדרים שיהיו העלים קטנים רק כציפורן אגודל שאם הם גדולים משיעור זה יש חשש שהוא הדס שוטה" כצ"ל, וצריך להשמיט את המילים "שלא יהיה גדול משני צדדי וכו' שבאגודל". עי' חיים וברכה' (סי' סז).

שם שורה 6: "בלא ברכה" — כן דעת השע"ת בשם תשובת דבר שמואל, אכן מפמ"ג וישועת יעקב משמע דיוכל לברך, (משנ"ב תרנא ס"ק ו).
שם ציון 23: יש להשמיט את המוסגר: "וראה בגילוי דעת וכו' וצ"ע" ובמקום זה: וב"גילוי דעת" להמהרש"ם (יו"ד סי' לה ס"ק כד) כתב דהקטנים רק כציפורן אגודל הם הכשרים למצוה אבל בעלים גדולים כשני צדדי אגודל יש לפקפק אם הם כשרים ורבים אינם יודעים מזה עי"ש וכ"כ ב, חיים וברכה' (נה, סז).

שם הערה 32: "והחזו"א וכו' נסתפק בזה ומדבריו משמע שיש להחמיר שיהיה בו גם רוב חיפוי וגם רוב מספר הקנים עי"ש" כצ"ל ולהשמיט המילים: "ונוטה לומר שהדבר תלוי בחיפוי בלבד".

עמוד מ שורה 9: "יש אומרים שהקנים צריכים להיות סמוכים כצ"ל ולמחוק את המילים: "שצריך לזהר".

שם שורה 11: יש להוסיף: "ואם לאו פסול שאין זה עבות".

שם ציון 41: בסוף ההערה יש להוסיף: "משנ"ב ס"ק יז".

עמוד מח בסוף פרק ב: יש להוסיף: "יש מחמירים שלא לשרות את הערבה במים מעת לעת רצוף ללא הפסקה", — ראה לולב ציון 16.

עמוד נב ציון 9: "והנצי"ב כתב" — בשו"ת, משיב דבר' (יו"ד סי' נו).
לפרק השיעורים: העיר לי מרן הגר"י קנייבסקי שליט"א וזה לשונו: "מש"כ בסוף קונטרסו שיעורין, לפי מנהג ירושלים במח"כ אינו מכון ואינו נכון כלל, דבמדת האמה אדרבא חכמי ורבני ירושלים חשבוהו

בערך ששים צ"מ כמש"כ בספר ארץ חיים למהר"ח סתהון ז"ל חיו"ד סי'
ר"א בענין מדידת שיעור המקוה ע"ש, ובחזו"א קונטרס השיעורין כתוב
שהעידו לפניו שהגר"ש סלנט ז"ל הי' מחשב בעת הצורך שיעור פרצה
עשר אמות באמה של ששים צ"מ ע"ש.

וגם בענין הכביצה לא נשתרבו המנהג אלא לענין הפרשת חלה שאין
בזה חששא דאורייתא כמו שבארתי בהקדמת ספרי שיעורין של תורה
ואין למדין כלל ממנהגא דרבנן לענין דאורייתא וחלילה להוציא לעז על
עיר הקודש ירושלים דמזלזלי ח"ו בשיעורין דאורייתא ובפרט שבאמת
רוב רובם של חכמי ורבני ירושלים מדקדקים מאוד במצות אפי' להתרחק
מחששות רחוקות וכש"כ בדברים המעכבים עיקר המצוה והוא הוראת
רבותינו אשר כל בית ישראל נשען אליהם הנו"ב הגר"א ז"ל הב"א
והחת"ס וכו' לענ"ד צריך כבודו למחוק תיבות "לפי מנהגי ירושלים"
יכול לכתוב שזהו דעת הרב נאה ז"ל, אבל לא לבזות ח"ו כל חכמי
ירושלים כאילו מזלזלים בשיעורין חלילה וחלילה, גם מש"כ שם שמתחלה
הורה החזו"א כהצל"ח בין להקל בין להחמיר ואח"כ חזר בו ופסק כמותו
רק להחמיר ז"א במחיק"ת מעולם לא היתה חזרה בזה כי דעתו ז"ל
שהעיקר לדינא כהצל"ח אלא שהנכון להחמיר בדאורייתא לחוש לחומרא,
ולא היה חזרה רק בענין שיעור פדה"ב והדברים ארוכים ואכמ"ל עכ"ל.
בשיעור האתרוג לפי הגר"א ח נאה : יש להוסיף : "צריך להוסיף קצת
במשקל האתרוג נגד משקל העוקץ והפיטמא שאינם מכלל השיעור".
(מתוך ספר, שיעורי תורה להרא"ח נאה).